

és una conferència feta a Roma l'any 1951; exposa les teories individualista i tradicionalista (pàgs. 61-87). — La *Supervivencia del «Poema de Kudrun» (Orígenes de la balada)* és un estudi de literatura comparada; hom examina balades nòrdiques i romanços espanyols, procedents, segons Menéndez Pidal, d'una antiga balada alemanya perduda, treta del poema de Kudrun (pàgines 91-173). — La «*Chanson des Saisnes*» en *España* aclareix l'origen dels romanços de Baldovinos (pàgs. 177-209). — *Córdoba y la leyenda de los infantes de Lara* és un resum dels estudis anteriors sobre el tema (pàgs. 213-240). — Finalment, *Fórmulas épicas en el «Poema del Cid»* torna a insistir en la poca solidesa de la teoria dels *topoi* pel que fa referència a l'èpica espanyola.

VII. — *España, eslabón entre la Cristiandad y el Islam* recull tres estudis directament relacionats amb el tema i un altre una mica forçat. — *La canción andaluza entre los mozárabes de hace un milenio*, conferència inaugural de l'Institut Egipci d'Estudis Islàmics (1952), repeteix els temes de la influència de la lírica àrab en la romànica i alludeix també a la influència del conte oriental i a la maurofília (pàgs. 9-31). — *España y la introducción de la ciencia árabe en Occidente* (pàgs. 33-60) també és purament de divulgació. Molt més important és el treball *Cantos románicos andalustes continuadores de una lírica latina vulgar*, publicat anteriorment en el *BRAE*, XXXI (1951), 187-270, sobre les hargas, en el qual hom renova i torna a defensar la teoria aràbiga (pàgs. 61-153). — Clouen el volum unes notes titulades *Sicilia y España antes de las Vísperas Sicilianas* (pàgs. 155-168).

Josep MASSOT i MUNTANER

PEDRO SAINZ RODRÍGUEZ: *Espiritualidad española*. Madrid, Ediciones Rialp S. A. 1961. 350 pàgs. («Biblioteca del Pensamiento Actual», 107).

A la vista d'aquest títol, *Espiritualidad española*, hom pensaria que el Sr. Sainz Rodríguez, conegut per la seva *Introducción a la historia de la literatura mística en España* (Madrid 1927), obra útil però molt prematura i ara ja quasi completament oblidada, ens donaria l'estudi definitiu que ens té promès de molt temps sobre el curiós i desconegut món místic espanyol. Però hem quedat completament decebuts després de la seva lectura, que ens ha fet sorgir seriosos dubtes sobre l'autèntic rigor i valor de l'obra anunciada, que ens és promesa per a aviat, amb el títol d'*Historia de la espiritualidad religiosa en España*.

El llibre que comentem és constituït per una sèrie d'estudis que formen part de la darrera etapa d'elaboració d'aquesta *Historia*, de la qual en certa manera són avançaments (pàg. 15). El Sr. Sainz Rodríguez ens hi explica, a la seva manera, la història dels estudis místics a la Península, sense citar, per exemple, el que representa l'obra d'Allison Peers, part d'ella anterior al 1927, la importància de la fundació de la «*Revista de Espiritualidad*» o l'interès que per a la crítica purament literària de la mística tenen llibres com les històries generals de Pfandl o de Valbuena Prat.¹ Hom ens assabenta també

1. Veg., per exemple, en la *Historia de la literatura nacional española en la Edad de Oro* de LUDWIG PFANDL² (Barcelona 1952), 673-674, 738, algunes de les obres publicades abans i després de 1927, quasi totes elles oblidades pel Sr. Sainz Rodríguez.

de la seva participació en la col·lecció «Espirituales Españoles», publicada per l'Editorial Flors de Barcelona, de la qual ja han aparegut alguns volums, i en la qual ha de sortir una *Antología histórica de la literatura espiritual española*, a cura del mateix Sainz Rodríguez, que pot ésser molt interessant.²

La part teòrica del llibre s'inicia amb un estudi sobre l'*Evolución histórica de los conceptos de ascética y mística*, en què l'autor fa un mal resum de l'estat de la qüestió, que no dirà res de nou als especialistes i aconseguirà d'embullar els no iniciats. Fóra millor que el Sr. Sainz Rodríguez abandonés la teologia i es limités exclusivament a estudiar la mística com a fenomen literari, sense ficar-se en problemes que desconeix gairebé per complet.³

El segon capítol, *Influencia de los místicos italianos en España* (pàgines 73-118), és un aplec de notícies disperses, molt útil, bé que podria ésser més ben estructurat i ésser molt més curt, si hom no prodigava citacions i resums d'obres fàcilment assequibles.⁴ El tercer capítol, titulat generosament *Formación de la espiritualidad jesuítica*, dóna molt menys que no promet: hom es limita a assenyalar la coincidència entre una frase d'Erasme i una altra de sant Ignasi de Loyola (per a saber únicament això hem de llegir les pàgines 119-142)⁵ i a fer alguns comentaris — qualche vegada interessants, però sempre massa llargs — als articles del P. Leturia sobre espiritualitat primeirenca de la Companyia de Jesús (pàgs. 143-186).

Una quarta part sobre *Otros espirituales españoles del siglo XVI* inclou dos estudis, un sobre *Fray Domingo de Valtanás, O. P.*, figura interessant de l'espiritualitat espanyola del Segle d'Or, potser el més seriós de tot el volum (pàgs. 187-239), i una *Semblanza de San Alonso Rodríguez*, sant gairebé mallorquí, la qual es limita a fer una síntesi del que ja sabem i a posar una nota bibliogràfica aparentment completíssima, però que, ben examinada, conté nombroses errades, deixa de citar biografies antigues, mentre acull llibres moderns de divulgació, i fins i tot cita algun llibre en el qual no hi ha una sola paraula sobre el sant jesuïta, dut únicament pel títol.⁶

2. Pàg. 29. Ens agradaria de saber quin espanyol parlava o escrivia Priscillia, en el segle IV, que hom assenyalava com el cap de la literatura espiritual de la Península.

3. Potser valdria la pena que hom cités més bibliografia en aquest capítol, que contrasta amb l'enfarfec de citacions dels altres. Per a ús de principiants, hi ha alguns llibres en espanyol, no massa bons tampoc; per exemple, P. PHILIPPE, *La oración en la historia*, dins *De la vida de oración* (Madrid 1953), 15-89; ANTONIO ROYO MARÍN, *Teología de la perfección cristiana*³ (Madrid 1958), especialment 223 ss. En francès hi ha un llibre de divulgació molt curiós, d'autor no catòlic, HENRI SÉROUYA, *Le mysticisme* (Paris 1956). Entre els llibres fonamentals traduïts a l'espanyol no citats per l'autor, trobem ANSELM STOLZ, *Teología de la mística* (Madrid 1951).

4. Pel que fa referència a la influència de la literatura espiritual italiana a Espanya cal citar el llibre de GIOVANNI MARIA BERTINI, *Studi e ricerche ispaniche* (Milano 1942) (vegeu-ne la recensió de PERE BOHIGAS dins ER, I (1947-48), 284-285). Referent a Arnau de Vilanova (pàg. 82), no són suficients les *Orientaciones bibliográficas* del P. BATLLORI; cal citar almenys les recensions de JOAQUIM CARRERAS I ARTAU a diferents volums d'ER i l'article d'OLGA MARINELLI, *La tradizione manoscritta dell'«Expositio super Apocalypsi» di Arnau de Vilanova* ER, V (1955-56), 111-126. [Cf. infra, pàg. 203.]

5. Els articles dispersos del P. PEDRO DE LETURIA (citats principalment a les pàgs. 131 i 143) foren recollits en dos volums d'*Estudios ignacianos* (Roma 1957).

6. Ens referim al llibre de JUAN FELIU, *Noticias históricas sobre el Santuario de Montesión*, que hom descriu bibliogràficament de manera perfecta (pàg. 256), però

El cinquè i darrer capítol, titulat *La figura y la espiritualidad de Fray Luis de León*, fou publicat dins un dels volums de la mateixa col·lecció, l'any 1960, com a introducció a l'obra d'Alain Guy *El pensamiento filosófico de Fray Luis de León*, i — paradoxalment i incompreensible — allí era presentada com una part de la Història de la crítica espanyola que, segons sembla, també prepara el Sr. Sainz Rodríguez. ¿Tan difícil li hauria estat d'encabir-hi un altre estudi? I no és tampoc per la importància d'aquest, senzilla exposició de la bibliografia més important suscitada entorn de la figura i de l'obra de fray Luis.

En el conjunt del llibre hem pogut observar alguns errors en les citacions bibliogràfiques, incompreensibles en un bibliògraf com l'autor.⁷ Valdria la pena d'unificar les sigles de revistes i de donar-ne una relació, puix que la majoria d'elles són pràcticament desconegudes fins i tot pel públic erudit.⁸

Esperem que totes aquestes deficiències que hem anat comentant siguin degudes al caràcter de divulgació que hom ha volgut donar a l'obra, publicada en una col·lecció precisament no caracteritzada per la seva altura intel·lectual, i que podrem tenir absoluta confiança en les dades que ens seran donades abundantment en la *Historia de la espiritualidad religiosa en España*.

Josep MASSOT i MUNTANER

s'hi descuida la darrera part del títol, que fa referència al *Santuario de Montesión de Porreras*, que no té res a veure amb el Col·legi de Monti-Sion de la ciutat de Mallorca. La *Historia del Collegio de N. Señora de Monte Syon*, que hom cita com a manuscrita (pàg. 256), fou publicada pel P. MARTÍ GUALBA, el Sr. JAUME D'OLEZA i, finalment, el P. MIQUEL BATLLORI, al *BSAL*, des del vol. XVII (1918-19), 40 ss. fins al XXIX (1944-46), 718 ss.; veg. la nota de M. BATLLORI, *BSAL*, XXIX (1944-46), 42. Hom podria citar alguna altra carta per afegir a les obres (pàg. 253), per exemple JOSÈ MIRALLÉS, *Una carta de San Alonso Rodríguez sobre la perfección por la humildad*, *BSAL*, VII (1897-98), 300-304 (noteu que la carta publicada pel P. Barinaga, citada a la pàg. 255, hauria d'ésser col·locada a la pàg. 253, amb les altres obres del sant). Entre les biografies manca citar, incompreensiblement, els *Acta Sanctorum* dels Bollandistes; vegeu-ne un resum, una mica ampliat, que cita moltes coses oblidades per Sainz Rodríguez, per E. K. AGUILÓ, *Vida de S. Alonso Rodríguez*, *Noticias bibliográficas*, *BSAL*, II (1887-88), 332-334, 347-348; el número de 25 octubre 1888 del *BSAL* és tot ell dedicat a sant Alonso Rodríguez (II, 331-346).

7. Per exemple: *Ezzio Levy* (pàg. 87), *Ezzio Levi* (pàg. 88); MENÉNDEZ PIDAL, *La lengua de Colón y otros estudios* (pàg. 89), citat *La lengua de Cristóbal Colón y otros estudios sobre el siglo XVI*, en la pàg. 300, i que en l'edició que tenim a la vista (Madrid 1958) és titulat *La lengua de Cristóbal Colón, el estilo de Santa Teresa y otros estudios sobre el siglo XVI*; *García Colombas* (pàg. 104 n.), que hauria d'ésser *Colombàs, G.* (el mateix error és repetit a l'índex onomàstic final, pàg. 337, en què *García* és també considerat cognom); *Nonnell* (pàgs. 253, 255), en comptes de *Nonell*; «*Furió y Sartre*», en comptes de *Sastre* (pàg. 254); «*Jorge Rubio*» (pàg. 256), en comptes de *Rubió*, etc. Hom no dona les notes bibliogràfiques d'algunes de les obres que cita; per exemple: citació d'Américo Castro (pàgs. 90-91) ¿de quin llibre és?, citació de Church (pàg. 86) ¿quina pàgina?, citació de Menéndez Pelayo (pàgs. 96-97) ¿quina obra i quina pàgina?, citació de Menéndez Pelayo, *Historia de las ideas estéticas* (pàg. 97) ¿quina edició i a quines pàgines aHudeix?, citació de Sala Balust (pàgs. 108-109) ¿quin llibre és? (independentment, hom el cita nés avall, pàg. 207). Pàgs. 115-116, manca bibliografia sobre Molinos i el quietisme. [Cf. infra, pàg. 203.]

8. Pensem, per exemple, en *AIONap* (pàg. 80 n.), *A. L. K. G.* (pàg. 83 n.), *A. F. H.* (pàg. 86), *A. I. A.* (pàg. 110 n.), *CC* (pàg. 312), etc. Hom cita la «*Revue*

JOSÉ SCUDIERI RUGGIERI: *Un Romanzo sentimentale: Il «Tratado notable de Amor» di Juan de Cardona*. Roma, Tipografia l'Editrice Finanziaria, 1960. 24 pàgs.

L'obreta objecte d'aquest estudi es troba al ms. 8589 de la Biblioteca Nacional de Madrid. En donaren breus notícies Torres i Amat, Gallardo i Menéndez Pelayo. Ara la Sra. Scudieri ens n'ha donat una excellent anàlisi, ha relacionat el *Tratado* amb altres obres del mateix gènere i ha intentat d'aclarir en el possible la persona de l'autor i els elements històrics que hi ha en la novella.

Segons la Sra. Scudieri, l'autor degué ésser un napolità d'origen espanyol. En la dedicatòria a D.ª Potenciana de Moncada diu que «podré dezir en lo que dél [el protagonista] escriviere, no careçer de verdad, pues a los más de sus amores me hallé presente ... aunque él era de nación griego y yo de Ytalia ...». Aquests mots fan pensar que el *Tratado* és una novella amb clau com la *Questión de Amor*. Igual que en aquesta obra, al *Tratado* hi ha personatges reals disfressats amb noms ficticis, però que comencen amb la mateixa lletra del nom real. Juan de Cardona ha revelat algunes equivalències dels noms dels seus personatges, però la Sra. Scudieri demostra que aquelles no serveixen de gran cosa per a la identificació de persones, i que la identitat de la primera lletra no ha estat una regla constant. El protagonista es diu Cristerno i era príncep de Romania. Amb aquesta denominació es designaven en aquella època la Morea i Acaia. La Sra. Scudieri, amb les degudes reserves, identifica aquest Cristerno amb Arianito Commeno, príncep de Morea, que acompanyà Carles V a l'expedició de Tunis.

El *Tratado* de Juan de Cardona ha imitat la *Cárcel de Amor* en algun dels seus episodis més importants. S'escrivia en temps de Pau III, mort el 1549, i per tant abans d'aquesta data. El seu fons històric, però, permet de datar-lo entre 1530 i 1540. És, doncs, de les darreres novel·les sentimentals escrites en espanyol i contemporània de les que pels mateixos anys, aproximadament, escriviren a Itàlia el valencià Lluís Escrivà i Juan de Segura.

P. B.

EMILIO OROZCO: *Poesía y Mística: Introducción a la lírica de San Juan de la Cruz*. Madrid 1959. xvi + 286 pp. («Colección Guadarrama de Crítica y Ensayo», XVIII.)

Il volume dell'Orozco, docente presso l'Università di Granada e noto per i suoi studi sul barocco spagnolo, meriterebbe un'ampia rassegna per il contributo che egli dà allo studio dei rapporti tra mistica e letteratura.

Dopo l'esempio dato da Dámaso Alonso nel 1942 con il fondamentale suo lavoro *La poesía de San Juan de la Cruz*, che seguiva e approfondiva il primo

d'Ascétique et de Mystique» de diverses maneres: «R. A. M.» (pàg. 101), «RAM» (pàg. 315), «Rev. d'Asc. et de Myst.» (pàg. 126), «Revue d'asc. et de myst.» (acf en rodona, pàgs. 144, 152). L'«Archivum Historicum Societatis Iesu» és citat adés així (pàg. 143), adés «AHSI» (pàg. 143 també), adés «Arch. Hist. Soc. Iesu» (pàg. 131), adés «A. H. S. I.» (pàg. 235); podríem citar, encara, d'altres incongruències com aquestes.